

Sinkó Ervin

Egy regény regénye (Moszkvai naplójegyzetek 1935 — 1937)

(11. folytatás)

Június 28.

Moszkva, június 27.

Kunnal a randevú nem jött létre. Oly rosszul van, hogy tán bezállítják a Kreml-kórházba. De kifejezetten üzeni, mégis próbáljam meg, hívjam fel holnap.

Kurella helyteleníti, hogy semmit sem teszek a Rolland-nal való találkozás érdekében. Engem azonban leküzdhetetlenül elriaszt, hogy itt verik a nagydobot és fújják a trombitát, ez a fülsiketítő láрма, amit itt Rolland itt-tartózkodásával kapcsolatban csapnak. Megdöbbenő, mennyire nem tudnak mértéket tartani az oroszok. Volna mit írni Romain Rolland látogatásával kapcsolatban, Romain Rolland-ról magáról s ennek a látogatásnak a történelmi értelemben vett szimbolikus jelentőségéről. Nem kevesebbről van szó, mint arról, hogy az európai intellektus egyik legrepresentatívabb képviselője élete végén reményért, hitért és új megismerésért a győzelmes proletariátus, a szocialista Szovjetunió, az egész polgári civilizáció forradalmi negációjának az országába vette útját. Sok mindent lehetne és kellene ezzel kapcsolatban megírni. Ellenben értelmes emberi szó helyett pohárköszöntők vezércikkekben és cikkekben, pohárköszöntők, melyek valóban részeg emberekre emlékeztetően tobzódóan a superlatívusokban. Ezeket az egymást túlkiabáló frázisokat olvasva a világirodalomnak nincs nagyobb költője, és Sztálinnak nincs nagyobb tisztelője, bámulója, hódolója és katonája, mint Romain Rolland. S a legizléstelenebb a mód, ahogy Romain Rolland-ból személyszerint Sztálinnak csinálnak trófeumot. Romain Rolland-ról írva egyre Sztálint emlegetik, de úgy, hogy a neve mellé valamennyi újság valamennyi cikke kirakja az összes, úgy látszik már szertartásszerűen kötelezővé vált epitheton ornans-t, melyek között legújabbban a forradalom kormányosán s a többen kívül mind gyakrabban megjelenik a semmikép se marxista szellemből született kitétel is: „osvoboditelj celovečestva” (az emberiség felszabadítója).

Az újságokban tucatjával megjelenő fényképfelvételekből látom: Rolland csontos, sovány, magas aggastyán, aki ezekben a forró nyári napokban is fázósan húzza össze a pelerinjét és a fényképezőgépek, meg körülötte nyüzsgő emberek között kissé kínosan, ijedten mosolyog. Igen, sokat adnék érte, nagyon sokat, ha csak tíz percig is ülhetnék vele szemben nyugodtan, sőt ha csak pár szót is válthatnék vele, de inkább hagyni fogom, hogy visszautazzék Villeneuve-be anélkül, hogy valaha is találkozzunk, semhogy egy legyek azok közül, akik cibálják, fásasztják és megakadályozzák, hogy egyáltalán bármit is lásson és halljon — a látványosságoktól és a körülötte tomboló lármától.

Nem igaz, hogy csak az az ember nem szereti a mesterségét, aki kotnár benne.

Beszélgetés Silvióval. Párisba készül egy hónapi szabadságra. Itt elhalmozzák technikai munkákra szóló ajánlatokkal, mert a diplomája szerint ez a foglalkozása s mert minden jel szerint mint technikus csakugyan jó szakember is. Ő azonban ezt a használhatóságát lerázhatatlan rabláncnak érzi. Mióta ismerem, „alkotó munkáról” fantáziál s erről úgy beszél, mint valamiről, ami ellentéte az ő polgári szakmájának, melyről annakidején diplomát szerzett — diplomát, mely fogvatartja. Ez elől a diplomája elől, az „alkotó munkát” keresve jött ki több mint egy éve Moszkvába, ahol nyomban technikus specialistaént adtak neki állást. Közel se engedték semmiféle „alkotó munkához” vagyis — mert Silvio számára ez lett volna az alkotó munka — filmrendezéshez. Most az a terve, hogy Párisból egy hónap múlva francia újságíró minőségben fog ide visszatérni s mint ilyen fog itt új elhelyezkedést keresni, csakhogy valami módon végre egyszer messze, lőtávolon kívül kerüljön a diplomájától, illetve szakmájától. Nem rossz novellatéma: egy ember, akit üldöz a diplomája. S a novellának meglehetnének a mélységei: alkalom lehetne megpendíteni egy problémát, az embernek a lázadását a modern kényszer ellen, melynek neve az egyoldalúság, a sokrétű egész embernek a redukálódása egy specializált szakmai funkcióra.

S míg erről elmélkedem, sóhajtván jut eszembe: ha most nekem bármiféle diplomám, bármiféle társadalmilag használható szakmám volna, ha akármilyen hasznos és okos dologhoz csak egy kicsit is értenék, csak tízedannyit mint például Silvio, földhöz vágnám a telefónt, hagynám fenébe Jonovot, Apletint, Dimitrevszkit, Borkot Arosovval az élükön, hagynám őket, és lehet, hogy egyszerre új ember lennék, normális ember a normális szovjet emberek között. Ki bántja M.-t, aki megy a munkájába és nagyon meg van elégedve azzal, hogy végre dolgozhat?

Szovjetunióban az én eddigi tapasztalataim szerint — ellentétben Barta Sándor megállapításával — mindenfajta ember közül a legkevésbé emberhez méltó feltételek között az író mozog — egyszerűen azért, mert szerkesztőknek, kiadóvállalati vezetőknek és lektoroknak nevezett puhányoktól függ, nekik van kiszolgáltatva s hozzá még életre-halálra, a szó szoros értelmében életre-halálra, mert tőlük függ, hogy hagyják-e felfordulni éhen.

Dédelgetik az író? Igen, ez is igaz. Engedélyt kaptam, hogy amikor akarok, M.-vel együtt az írók házában étkezhessünk. Ott csakugyan kellemes helyiségben, jó kiszolgálás mellett és igen

jól eszik az ember, bár persze sokkal több pénz kell hozzá, mint amennyi nekünk van. Akinek azonban kinyomatják a kéziratát, annak itt bőven van pénze, bővebben mint akárhol másutt, de ahhoz, hogy kinyomtassák a kéziratát, vagyis ahhoz, hogy dédelgessék az író, annak először is keresztül kell mennie kiadóhivatali és szerkesztőségi elő- és fogadószobák labirintikus purgatóriumán, amelynek én eddig még mindig csak a közepén vagyok s amely purgatóriumról még egyáltalán nem tudhatom, hogy nem bizonyul-e számomra a pokol előcsarnokának.

Ez utóbbi költői asszociáció Borkkal kapcsolatban támadt bennem. Őt ugyanis végülis mégis sikerült telefonhoz kapnom s tőle a következőt hallottam: minthogy Kun Jonovval és nem övele beszélt, ő csak magánemberként és nem hivatalosan értesült arról, hogy Kunnak az „Optimisták” című kézirattal kapcsolatban* a véleménye pozitív. Ahhoz, hogy ő hivatalosan tudomást vehessen arról, amiről magánemberi minőségében már tud, neki Kun sajátkezű írásos nyilatkozata kell. „Schwartz auf Weiss” — így mondta Bork elvtárs.

Ugyanaznap este.

Kunnál ma délelben. Nekem már kínos, hogy ennyit terheltem, de ő, noha szembetűnően beteg, nem hogy nem veszi rossznéven, hanem amint beléptem hozzá, elébem jött, figyelmesen néz a szemembe és már mosolyogva le is ültet a mindig legkülönbözőbb budapesti újságokkal és folyóiratokkal megrakott íróasztalával szemben. S amint közlöm vele, hogy mit beszéltem Borkkal, ő be sem várva, hogy befejezzem, bólint:

— Szóval bumaskát akar — s nyomban papiert tesz maga elé s írja a Vegar-nak — ő mondja meg, hogy Bork szekciójának ez a hivatalos címe — Verlag ausländischer Arbeiter — a levelet s mielőtt beborítékozza, odanyújtja nekem: — Jó lesz?

A levél pár sor csak. Úgy politikai, mint művészi szempontból helyesnek és szükségesnek tartja, hogy az „Optimisták” német nyelven is megjelenjen és pedig mielőbb. Így írja: német nyelven is.

Miközben aztán a levelet leragasztja, az íróasztal egyik sarkába mutat. A „Za rubezsom” szerkesztőségének a borítékja fekszik ott. Kun mutatja: a „Za rubezsom” kéri a jóváhagyását, hogy közöljön-e az „Optimisták”-ból egy szemelvényt. Egészen tíz gépelt oldalról van szó s beküldik orosz fordításban.

— Ma kaptam s holnap már visszaküldöm neked az áldásommal. Hanem jó hogy itt van — folytatja — már a multkor meg akartam mondani. Azt hiszem, jól tenné, ha a „gyöngébbek kedvéért” először írta a regényéhez. Sajnos sokan vannak. Nem a magyar kiadáshoz kell az előszó, de a többi nyelven, különösen az orosz nyelven megjelenő kiadáshoz. Gondolkozzék a tanácsomon.

Eddigi moszkvai tapasztalataim is már meggyőztek róla, hogy ez a tanács nagyon helyes s mindjárt megígértem, hogy megfogadom.

Kuntól egyenest Borkhoz mentem. Azt mondta, miután a levelet elolvasta, hogy most már semmi akadály a kiadásnak. Elkérte a telefonszámomat. Két-három nap múlva fel fog hívni, hogy eljöjjenek aláírni a szerződést.

Kurellától hír Romain Rolland-ról. Kurella hívta fel Romain Rolland feleségét, aki közölte vele, hogy férjével pár napra kimennek Gorkij

villájába, hogy ott pihenjék ki a moszkvai napok fáradsalmait. Kurella nem érti, mért nem akarom felhívni Romain Rolland-t telefonon.

Kunnál a Kominternben találkoztam Rákosi Zoltánnal. Szelid ember benyomását kelti, szerény és rokonszenves. Azt mondja, egész nap telefonálgat, hírt vár a testvére póréről. Ma kellene a tárgyalásnak lenni Budapesten, de némelek szerint már 24-én elkezdődött. Különös, hogy Rákosi Zoltán még ennyit se képes megtudni Moszkvában, holott a Szovjetunióknak követsége van Budapesten.

Június 29.

Natalija Ivanovna tegnap késő este elhozta az én autobiográfiám orosz fordítását. Kiderült, hogy Natalija Ivanovna forradalmisága, melyre én egész teóriát építettem, a zárt világnézet és az ebből fakadó korlátoltság és erő teóriáját, teljesen hamis. Ellenben aki ebben az esetben nem tévedett, az Steiner volt. Steiner azt mondta, hogy ő ugyan nem látta Grivcovnak ezt a tanítványát, de ismeri ezt a hangot és ez a hang a „forradalmi képmutatás” illetve képmutató forradalmiság hangja. Hihetetlenül könnyen esik tévedésbe az ember itt, ha következtetéseket von le abból, hogy mit mondanak az emberek.

Talán az is elősegítette nagyobb őszinteséget, hogy most nem a Voksz előkelő vendégeként előkelő hotelben, hanem itt a Trubnjaján bútorozott szobában, falak között fogadom, melyek láthatóan tanúskodnak az éjre macskacsul megismétlődő vérengző poloskavadászatról.

„Très hardi” — mondta most a kéziratra, melynek fordítását átadta. Très hardi — s ezúttal ezt a megállapítást az én vakmerőségemről semmiképp se a felháborodás hangúlyával, hanem hangjában csaknem elismeréssel vegyülő s együttérző aggodás egy árnyalatával közölte velem. Mintha voltaképp kedvére volna, hogy akad valaki, aki így odamondja „nekik”. S a „nekik” Natalija Ivanovna számára nyilvánvalóan a forradalmárokat, a győzteseket jelenti. Hogy ami őneki „ők”, nekem azok annak az ügynek harcosait jelentik, melynél semmi se nőtt jobban a szívemhez és hogy épp ezért merek ellentétben övele, őszintén, legbelülről írni olyan dolgokról, amikről ő azt hiszi, hogy azokról csak haladni vagy hallgatni szabad, ezt azt hiszem, nem fogta fel. Natalija Ivanovnáról, aki előbbi találkozásunknál látszólag hevesen vetette szememre, hogy tiszteletlen vagyok a forradalommal szemben s hogy elidőzők Vén András halálánál, holott az csendőr volt — most megtudom Natalija Ivanovnatól, hogy az apja a cári Oroszországban csendőrtiszt volt — és hogy ő maga egészben véve egy szegény kis bogár, se barát, se ellenség s mást nem akar, mint lehetőleg vigyázni, hogy valahogy senkinek a talpa alá ne kerüljön. Borisz Alekszandrovicsról, azaz Grivcovtól is hozott üdvözlöt, de üzenet is: mint-hogy én ragaszkodtam hozzá, hogy a „Szemben a bíróval” orosz fordításban minden kihagyás nélkül az „Europe”-ban megjelent szöveg legyen, ő, Borisz Alekszandrovics nem vállalkozik arra se, hogy ő vigye el bármiféle szerkesztőségbe. sőt — erre aztán már csakugyan azt kell mondani, hogy tomboló óvatosság — még arra se hajlandó, hogy ő adja oda Gorkij számára Krucskovnak, Gorkij titkárnak.)

Amint Natalija Ivanovna elment, este tizenegy után, N. és én elvittük Kurellának a „Szemben a bíróval” orosz fordítását. Grivcov helyett maga Rolland fogja átadni s nem Krucskovnak,

hanem magának Gorkijnak. Ma egyébként az „Izvesztijában” nagy fénykép jelent meg: Ro-main Rolland a feleségével J. V. Sztálinnál.

Az „Izvesztijának” ugyanebben a számában olvastam a hírt: újabb japán provokáció a mandzsú—orosz határon.

Itt van, mindinkább fenyegetően itt az új háború, már az árnyékában, már a félelmesen sűrűsödő felhője alatt folyik, s csak látszat, hogy békésen folyik tovább itt az élet. Ezt az életet, ennek az itteni életnek minden megnyilvánulását s főleg az olyat, ami legkevésbé lelkesítő, csak akkor lehet helyesen érteni és méltányosan értelmezni, ha ezt a mindinkább közeledő veszedelmet nem tévesztjük szem elől. Az ami itt megvalósulni akar s ennél fogva az is, ami ma itt van, mint a megvalósulandónak előfeltétele és burka — ma nincs az emberiségnek kintse, mely ennél inkább kincs és félténivalóbb. Elég Budapestre, Berlinre, Rómára, de egyáltalán a szovjethatáron kívüli világ bármely centrumára csak gondolnom is, hogy ráeszméljek: szerencse és személyes, legszemélyesebb — és kötelező — óriási szerencse mindenki számára, aki ember, hogy van az a példátlan hatalom, amit Szovjetunióknak hívnak s aminek a tökéletlenségei úgy tudnak fájni mint saját testemen ejtett seb, az egyetlen hatalom ma a világon, melynek minden ügyét az ember, épp mert ember, a maga személyes örömének — és fájdalomának érezheti! Egy világban, ahol mindenütt másutt fegyvere és hatalma csak zsványoknak van, ebben a világban van egy tankokkal, repülőgépekkel, hadihajókkal felszerelt hadsereg, proletárhadsereg, melynek egyetlen célja, hogy eltüntesse a föld színéről a zsványtság minden fajtájának még emlékét is, minden erőszakot, minden hadsereget, önmagát is. Ma nincs más keze az ember emberi jövőjének, mint egyedül és kizárólag ennek a hatalomnak, ennek a proletárhadseregnek a léte. Nem lehet eléggé szeretni, nem lehet eléggé szolgálni a reménynek ezt az egyetlen hordozóját és a remény megvalósulásának ezt a ma egyetlen kezesét.

Csakhogy... csakhogy, barátocskám, le kellene vonni ebből a gyakorlati következtetéseket. Ha így van — és biztos hogy így van —, mért nem építesz az építőkkel és lelkesedsz a lelkesekkel? Mióta itt vagy, mért nem írsz jóformán semmi mást, mint ezeket a naplójegyzeteket? Mért nem dolgozol? Mért nem írsz? Ha már nem ujjongva, ha már nem is a boldogságtól, de legalább a hitről és úgy, hogy másokban is élmény-nyé, ennek a szovjetvalóságnak a lelkes szeretetével gyűljön másokban a te hited?

A kis cikkkel, amit az „Europe”-ban Rákosi pörével kapcsolatban írtam, Rákosi öccsét, Zoltánt mintha személy szerint lekenyereztem volna. S én csak szégyelem magam, hogy milyen kevés az, amit dolgozom, amit teszek. Rákosi Zoltán egyébként találkozni akar velünk, felesége is meg akar velünk ismerkedni. Elsejében állapodtunk meg s mint ahogy az itt szokás, este tízre. Akkorra meglesz tán az ítélet is a bátyja pörében. Itt van Priacel is, aki újságíróként jelen volt a pesti bírósági tárgyaláson.

Muzsikaszó hallatszik fel ide hozzám. Moszkva készül a holnapi nagy tornáunnepeyre, ahogy itt nevezik: fizkulturni parad-ra. Az éjjel, hogy Kurelláéktól indultunk vissza, haza, a Tverszkáján fürdőruhás fiatal nők csoportjait futottak az úttesten — tréning az ünnepeyre. Olyan komolyan, mint ahogy a kultúrparkban a szovjet-csehszlovák szerződést magyarázták vagy a nyu-

gati táncokat tanulták. De egy-egy csoportból időnként frissen csendült fel a nevetés is. S az ember akkor valósággal hálásan állt meg, hogy hallgassa, míg csak el nem hal a vidám hang az éjszaka is népes utcán a sok világos ablak alatt.

5. A vidám élet és a köszönet.

Moszkva, 1935. július 2.

Három nap után, csak hogy valamit tegyek, hogy meglegyen az illúzióm, hogy valamit tesz, sorba feljegyzek mindent.

Ma megint egyszer szinte orvul rámtámadt s mint barmot a jól irányzott taglölés, alaposan leterített valami nyilván már leselkedő depresszió. Régi ismerős. De mit keres itt, Moszkvában, hogy jöhetett ide is el, utánam? Akárhogy is, itt van, ez a depresszió itt van rajtam, a válamban, a szemhéjamban, a karomban érzem mint valami végső fáradtságot. Legszívesebben eleresztenék mindent. Akkora s olyan ernyedtt fáradtság ez, hogy, úgy érzem, még akkor is hagynám hogy csüggjön tétlenül a kezem, ha tudnám, hogy így magát az életemet hullajtja el a szétnyúló markom.

Hol kezdjem? Silvio elutazott Párizsba. Felhatalmazást hagyott nekem itt, hogy megkaphassam a pénzt, amivel neki a „Dorozsnoi trusz” tartozik. A kihevült arcú, fiatal, piroskőrű pénztárosnő olyan számológéppel számol — egymás alá rakott rudakon, melyeket egy keret fog össze, tíz-tíz fekete fagyoló — mint amilyet utoljára elemista koromban az apatini iskolában láttam. Megnézi a felhatalmazásomat, útlevelemet s az útlevélen minden pecsétet. Közben mellettem és mögöttem, igen kis helyiségben vagy huszan tülekednek és lármáznak. A pénztárosnő visszaadja papírjaimat, mind rendben van, mondja, de nincs pénze a kasszában. Menjek az igazgatóhoz. Sikerül megtalálnom az igazgató ajtaját, mely előtt sorba kell állni. Mikor rám kerül a sor, a szobájában még több ember van, mint az ajtó előtt volt s látom, fejtelenség, kavargás közepette az íróasztalnál egy primitív ember, aki izzad és teljesen tanácstalan. Minden két percben szól a telefonja, egy ideig hagyja, hadd csengjen, de aztán mégis leveszi a kagylót és most nem az emberekkel, hanem a telefonba kiabál. Végre sor kerül rám. Mindent elmondok, azt is, hogy a pénztártól küldtek hozzá. Szídj a pénztárosnőt. Mit küldi hozzá a feleket?

— A bank nem ad pénzt. A munkabéreket se tudom kifizetni. Nem tudom, ha felakasztanak se tudok fizetni — mondja magából kikelve nekem, de egyben a többieknek is, akik legnagyobb részét számlákkal szintén pénzért jöttek. Az ajtóban valami portásféle, aki ebben a lár-mában a falnak támaszkodva végtelen békés arckifejezéssel hajtja oldalt a fejét és az a gyanúm, hogy szundikál.

— A magyarázat az — világosít fel a házigazdám, akinek elbeszéltem, hogy nem kaptam pénzt —, hogy a trösztöknek az év elején kell bejelenteniök, minden egyes tételt pontosan megnevezve, a pénzigényeket. Ha év közben valami előre nem látott kiadás merül fel, az az igazgató baja. A banktól nem kap rá pénzt. Azelőtt a trösztök csak úgy szórták a pénzt; most az állam fegyelemre szoktatja őket.

A házigazdám zsidó, Münchenben tanult. Ismerte Bebelt és az öreg Liebknechtet. A munkásgyűléseken, ahol ők beszéltek, ha csak tehetette, ő is ott volt. Ma hatvanöt éves. Az egész

forradalmat Moszkvában élte át. Azt mondja: a forradalom véresebb volt és sokkal nehezebb s még ma is sokkal nagyobb árat kell érte fizetni, mint ahogy ő azt gondolta fiatalkorában. Azt mondja: nem tudott és nem tud bolsevik lenni azért, mert a szocializmus is — így fejezi ki magát — a szocializmus is a gyakorlatban kegyetlen és rengeteg igazságtalansággal jár együtt s ami a legrosszabb: nagyon sokszor szívtelen az emberekkel szemben. De azt mondja: ha Szovjetországot megtámadják, ő is elmegy háborúba, hogy megvédje.

Sokszor vagyok itthon, egyedül s lévén neki szabadnapja, bekopog hozzám s beszélgetünk. Arról, hogy milyen nehéz éveket élt át s hogy ma is még milyen nehéz itt az élet. Nem magáról beszél: feleségével együtt ő megkeres havi 500 rubelt s ehhez hozzá most még azt is, amit mi fizetünk a szobáért. Ők valahogy megvan-nak még. De az üzemben, ahol dolgozik, a gép-író havi fizetése 125 rubel. S egy vasúti munkásnak, akinek nincs kvalifikációja — „cserni rabocsi” — havi 64 rubel a keresete. Ami öt il-leti, neki nem volna kedve még ha lehetne se, nyugatra menni, de még ebben a korban is va-lahova elmenne, ha lehetne: Palesztinába. De nem lehet. A cionizmus itt meg van tiltva.

Hallgatom és a szemem előtt ott táncol az óriási betűkkel kirajzolt jelszó, melyet a „fisz-kulturni parad” napján száz és ezer rudakra tű-zött nagy Sztálin-portré áradatában a fejek felett az egyik gyár munkásai hordoztak a menet élén átvonulva a városon.

„Szpaszibo tovarisu Sztálinu dlja csasztljiju vsiznj!”

Ostobaság és aljasság, amilyenre csak ellen-ség képes, a forradalom bűnéül róni fel, hogy a Szovjetunióban az emberek óriási többsége ret-tenetesen lakik, nagyon rosszul időzködik és nem eszik eleget. Gyűlölködő, mindenre elszánt ellenségtől körülfárt, ostromolt vár védelmezői-nek bűnül róni fel, hogy a várban nehéz az élet? A várbeliek büszkén mutathatnak rá, hogy az ostromlott vár napról napra bevehetlenebb és hogy mi minden az, amit a bekövetkező nagy győzelemnek ezek a kovácsai mégis, mindennek ellenére itt nap nap után építenek és teremte-nek. Sose látott óriási erőfeszítés, melyből gyerektől az aggastyánig mindenki kivette és kive-szi részét s melyre mindnyájan büszkék lehet-nek, büszkék az állhatatos harcoss öntudatával.

De miféle jelszó ez a köszönet Sztálin e-lytársnak, ez volna forradalmi jelszó? És miféle bánásmód az emberekkel, akik épp azért érdem-elnék bámulatot, mert kiáltó nélkülözéseik el-lenére, egyre újabb nehézségek között is kitar-tanak a nagy eszme nagy célja mellett — ezek-ke a rongyokban járó, alig jól lakó emberekkel azt mondatni: huj, huj, lakodalom az élet?

Mon dat ni — mert ha valamit tudok, hát azt már igazán tapasztalatból tudom, hogy itt egy ilyen jelszót ekkora betűkkel nem ír-nak százezrekre menő tömeg zászlajára egy ember vagy egy csoport egyéni elhatározásából. A Szov-jetunióban hivatalos felső jóváhagyás, sőt ren-delet nélkül egy betű, egyetlen ékezet sem lát napvilágot. Jó lett volna hinní, hogy ebben az esetben mégis csak valami túlbuzgó, arcátlan hízelkedési kísérletről van szó. Az ilyen felte-vest alaposan megcáfolta, hogy azóta, mintegy varázsütésre házak falán, villamoson s ma már a boltban is, ahol a kenyeret vettem, nagy és kis nyomtatott falragaszok ennek a „szpaszibo”-nak a szövegével öklözték a szemem.

BEKÖSZÖNTŐ

Hóvirág a kertben

*Hogy szeret valaki?
Nem tudom. Meglehet.
Most ez nem is fontos.
Csak üres lelkemet
szeretném bevetni,
a kifagyott kertet.*

*Ettől a tavasztól
sem várok már sokat,
emberibb az álmom,
szeretném
ha szerelmes lennék,
csak egy csöppet, kicsit,
csak egy hóvirágnyt
s hogyha rámköszönnek
az orgonás esték,
csak egy kicsit fájjon,
hogy a virágokat
előlem lenyesték.*

Töredék

*Láttál már nagyszemű barkát a hegyen?
Virágzó almafát a dombokon?
Láttál már mosolygó ifjút,
amint gyengéden tűzte fel
lánykája blúzára a virágot?
Megérted-e,
ezt a gyönyörű szép világot?*

BERKI ILONA

Mindig úgy képzeltem, hogy csak a szocializ-mus ellenségei becsülik alá a tömegek ítélőké-pességét. De lehet-e az ilyen jelszóról azt állí-tani, hogy az nem a tömegek ítélőképességének narkotizálása s nem is a propaganda, hanem a reklám legalantasabb eszközeivel?

Látogatás Rákosi Zoltánnál. Szerinte Sztálin-nak ez a kultusza reálpolitika, a pártnak van rá szüksége — szerinte a tömegek adott alacsony szellemi színvonala teszi szükségessé, hogy a párt ilyen eszközökkel adjon a saját tekintélyé-nek mágikus jelleget. De hogy lehet akkor — kérdem én — remélni, hogy a tömeg felemel-kezik majd egyszer erről az alacsony szellemi színvonalról?

Most már nincs időnk ezen dolgozni — mond-ja Rákosi Zoltán. — Minden nap kitörhet a há-ború. S háború esetére szükség van egy minden kétséget kizáró, minden kétséggel szemben im-múnis, megközelíthetetlen tekintélyre.

Célkitűzés, melynek érdekében egyetlen sort se volnék képes írni, még ha belátnám is, hogy a reálpolitika szempontjából feltétlenül helyes célkitűzés. Ezt gondoltam és mindjárt meg is vallottam szomorúan.

— Nem is kell, hogy maga írjon — feleli nevetve Rákosi felesége, szintén igen rokonszenves, közvetlen lény, gyermekorvosnő, docens az egyetemen. — Elegen vannak, akik erre a feladatra vállalkoznak.

Rákosi Zoltán szakmája az elektrifikálás. Gyönyörű dolgokat beszél a munkáról és az eredményekről. Referátumra készül, az akadémián fogja megtartani. És újra átélem, hogy minden jó szakember összehasonlíthatatlanul érdekesebb itt, mint egy a még közepesnél is tehetségesebb író. Közben ugyanis elolvastam Barta Sándornak a „Nincs kegyelem” című regényét. Pártirodalom s még csak nem is a rossz fajtából. Helyenként, anyagánál fogva még érdekesebb is. S mégis. A jobb pártirodalom is, mint amilyen ez, legjobb esetben érdekes, de egészében mégis sivár. Nem boldogít. Nem ad semmit a boldogságnak abból a sajátságos fájásából, melyet csak a művészet sajdit meg az emberben.

Mióta itt lakunk a Trubnjaján, nem hagy nyugton egy novellatéma, vagy inkább úgy kellene mondanom: a kívánság, hogy egyszer majd eléggé ismerjem ezt a világot itt ahhoz, hogy meg tudjam írni azt az öregasszonyt, akit napnap után ott látok térdelni a Trubnjajai parkban, mindig egy és ugyanazon a helyen, kezében bögrével, melyről rég lepattozott a máz s valahányszor egy-egy arramenő pénztől megcsörren a bögre feneké, a másik, férfias nagy csontok kezével keresztet vet magára. A nap bármely órájában is mentem át a parkon, őt mindig ugyanazon a helyen látom ugyanabban a pozícióban a bögrével a kezében. Elő időtlen szobor. Lehet, hogy ugyanezzel a meghatározhatatlan-színű, inkább barna, mint fekete, porlepte kendővel a fején itt ezen a helyen így térdelt már 1917-ben, az októberi napokban s talán már akkor is, mikor a cári menetszázadok vonultak itt a frontok felé. (Hallom, hogy Moszkva mellett két olyan falu van, melynek lakosai emberemlékezet óta hagyományosan koldulásból élnek.) Szeretném tudni, szeretném megírni, hogy miként élte át a maga kis életének ebben a ki tudja milyen okokból épp itt kiválasztott szögleteskéjében ez a még ma sem olyan nagyon öreg asszony az utolsó 15—20 év történelmi napjait, mit tud róluk, mennyiben voltak neki is történelmieket, hogyan tükröződtek az ő életében és fejében, illetőleg hogyan s mennyire nem zavarta meg a történelem az ő élete kis, számára azonban végtelenül fontos folyását még anynyira sem, mint a Moszkva folyó fodrozódó tükrét a belevetett kavics. Part — s mennyi az olyan part! —, mely a történelem legviharosabb hullámain is tompán, többé-kevésbé mozdíthatatlan közönnyel veri vissza.

Az emberiség történelme az emberiség nagy tömegeinek tudatán kívül zajlik. Innen a szívósság, mellyel egy emberbogár megpróbál szembeszállni a társadalmi fejlődés törvényeivel. Megismerkedtem Moszkva kellős közepén egy „önálló iparossal”. Utcai suszter. Nem lehet öregebb, mint én, tán csak harminc éves. A „műhelye” az aszfalton kiterítve. Míg a cipőm félretaposott sarkát megfoltozta, helytel kint, mert hiszen harisnyában maradtam féllábammal. Az övén kívül azonban nem volt még egy szék a mustéria számára, de ott volt a ház falának

a kiugró része, azon lehetett helyet foglalni, míg a mester elkészül egyik s aztán a másik cipővel. S közben elbeszélgettünk. Ő ugyan nem külföldről, de — mondja — szintén messziről jött ide, valami messzi, messzi kolhozból, ahol nem tetszett neki az élet. Moszkváig nem könnyen jutott el s itt mindjárt gyárban kellett volna dolgoznia, de az megint csak a kolhozbeli élet lett volna. Nem szereti, ha parancsolnak neki, a legfontosabb, hogy az ember „szabad” legyen, a maga ura. Most az. Konkurenciát csinál az állami cipőjavító-műhelyeknek, ami ne higgyem, hogy könnyű, mivelhogy csak az utcán elfoglalt helyéért havi ötven rubelt kell fizetnie — a kiugró falra való tekintettel szemelte ki magának ezt a helyet, nem a forgalom miatt, mert forgalom Moszkvában mindenütt van — adót is kell fizetnie, havonta kétszáz rubelt. Ami leginkább megnehezíti ezt az „önálló iparosi” üzemet, általában a magánvállalkozást: egész legális úton nem éppen könnyű a magánvállalkozáshoz szükséges nyersanyagot beszerezni. Eddig azonban, hála Isten, baj nélkül sikerült. Szabad ember. S minden jó volna, ha csak a kislánya meg nem betegedett volna...

Nyilván, teljesen homokra épült, irreális egzisztencia ezé a suszteré, aki egyébként, miközben a két térde közé szorított cipőmet foltozta, a balkezevel a nadrágzsebéből kikandikáló fekete kenyérből csipegetett. Ez az ő teljesen irreális egzisztenciája azonban — azért is foglalkoztat — összehasonlíthatatlanul reálisabbnak, szolidabbnak, társadalmilag megalapozotabbnak tűnik nekem, mint az enyém.

Ez az, amit ma megint egyszer éreznem magam s z á j.

Ma reggel, mielőtt M. munkába ment, minden zsebet a lehető legalaposabban átkutatva, meg kellett állapítani, hogy kettőnk vagyónak összege — beleszámítva a kopejkákat is — összesen hat rubelre rüg. Ez persze még nem volna ok a kétségbeesésre. Egy ilyen pillanatnyilag kellemetlen tény és helyzet ellenére, hat rubelles öszszvagyonnal is az ember a társadalom konstruktív tagjának és erkölcsileg a legszolidabb egzisztenciák közül valónak érezheti magát. Csak épp kicsit komikus, hogy M. és én, akiknek soha legcsekélyebb hajlamunk se volt a bohémiségre, már tizenöt éve úgy élünk, hogy polgári embernek nem könnyű nem összetéveszteni bennünket a született bohémmal. Épp azért hogy ez a helyzet, ez a hazug bohémiség még Moszkvában is hozzánk akar tapadni, ma valósággal dühbe gurultam és amint M. elment, elhatároztam, meglepem azzal, hogy megemberelem magam, túlesztsem magam az én abszurd gátlásaimon — s estére, fél hétre, mire ő hazajön, azzal a hírrel lepem meg, hogy rendet teremttem. Rendet teremtek, nem fogom túrni, hogy kiadók meg szerkesztők továbbra is húzzák, halasszák azt, amire most már saját bevallásunk szerint sincs többé semmi okuk, miután mindnyáján megkapták már a Komintern többrendbeli szóbeli és írásos áldását az „Optimisták”-ra. S épp ennek a „hősies” felbuzdulásban történt elhatározásomnak a következménye, hogy most itt ülök már órák óta keserű szájjal s jobb híján betűkkel narkotizálva magam, folytatva ezt a haszontalan napló-monológot s egyáltalán nem hősnek érezve magam, hanem csak minden ízemben fáradtan. Egyszerűen mint akit nagyon alaposan elnászpágotak. S hozzá még, aki így elpüfölvé, nem is tudja, nem is érti, hogy voltaképp mért verték el, tehát mindennek tetejébe a magam szemében is kissé komikus vagyok.

Kezdem a körutat a „Za rubezsom”-mal. Ismerem magam s ezért úgy találtam, hogy ez pszichológiailag a leghelyesebb. Borknál és Jonovnál erélyesen fellépni és követelni a döntést, ehhez bizonyos benső biztonság s nyugodtabb energia kell. Hozzájuk, tehát a „Za rubezsom” után, a már „befogadott” ember öntudatával és a három rubel helyett — a másik hármat M. vitte magával — száz-kétszáz rubellel a zsebemben fogok beállítani. A „Za rubezsom”, az a legbiztosabb, mert ez a szerkesztőség az, melynek a legszigorúbb mértékkel mérve is minimálisan kockázatos elhatározásához — kis szemelvény közléséhez — a minden rizikót, a legnagyobbat is elhárító biztosítékot sajátkezűleg adtam át. Mikor ugyanis pár nap előtt a szemüveges, kedves és csunya kis Deutsch szerkesztő közölte velem, hogy a Kominterntől még nem kapták vissza a már orosz fordításban beküldött szemelvényt, melyet legutóbbi látogatásomkor ott láttam elintézve Kun íróasztalán, magam mentem fel érte és vittem el a kéziratot a Kominternből Kun levelével és adtam sajátkezűleg a Deutsch saját kezébe. Ő maga is nevetett:

— Most aztán biztos — mondta.

Minden okom megvolt tehát, hogy a „Za rubezsom”-mal kezdjem a körutat. Ott azonban a titkárnő azzal fogadott, hogy ezt a szemelvényt, sőt hogy az „Optimisták”-ból semmiféle szemelvényt se fognak közölni.

— Miért?

— A tovaris politredaktor így rendelkezett.

Deutsch-csal akarok beszélni. Nincs itt. Hol van? Megbeszélésen. Megvárom. Ha akarok, várhatok rá, mondja a titkárnő, de jóakaratián hozzáteszi, hogy az ő véleménye szerint felesleges, mivelhogy Deutsch elvtárs nem tehet semmit a tovaris politredaktor rendelkezéseivel ellentétben. Mégis várok Deutschra. És végül csakugyan meg is jelenik, bevezet a szobájába és felnéz rám, amint egyedül maradunk és nevet. És a vállát vonja. A polredaktor csakugyan így döntött, de épp egy órával azelőtt, hogy én elhoztam a Kun írásos jóváhagyását. Mikor Deutsch megmutatta neki Kun levelét, gondolkodóba esett s azt mondta, elviszi magával a kéziratot, hogy újra „áttanulmányozza”. Ehhez neki idő kell. Azóta tanulmányozza. Egyébként a polredaktor Deutschnak bizalmasan azt is megmondta — s bizalmasan Deutsch ezt nekem el is árulta — miért tiltotta meg a szemelvény közlését.

— Ez a szemelvény s általában az „Optimisták” túlságosan nagy reklámot csinál Kunnak és lehetnek legmagasabb helyen olyanok, akiknek ma ez nincs ingyére — mondta a polredaktor.

Most aztán én nevettem. Mielőtt idejöttem, nemcsak Károlyi, de én is Kuntól féltettem a regényi sorsát — épp, mert igazán minden van benne, csak éppen nem Kun dicsőítése. És most ez a polredaktor, aki attól fél, hogy „lehetnek nek legmagasabb helyen...”, ez a „lehetnek” és a „legmagasabb helynek” a fogalmát a szocialista Szovjetunióban... vagy én kergültem meg, vagy pedig kivételes jószerecsé csak megkerült lényekkel hozott össze!

Hol az a polredaktor? Beszélni akarok vele. Hogy hívják?

Deutsch azonban kereken kijelenti: ez a szerkesztőség belső ügye, neki nincs joga, hogy megmondja, ki a polredaktor.

Konspiráció mint kötelesség a Szovjetunióban?

Megint nevet és vállat von. Ő nem mondhatja meg a polredaktor nevét — mondja —, de legyek élelmes, próbáljam meg megtudni másoktól.

A „Za rubezsom” szerkesztőségét nem úgy hagytam el, ahogy kiterveltem. De ha most már benne voltam, nem akartam megfutamodni. Mentem Borkhoz. Az azt mondta, mikor átadtam neki Kun levelét s ezzel kívánsága szerint most már hivatalosan is tudomásul vehette, amit magánemberként már tudott, hogy pár napon belül felhív, hogy bejöjsek a Vegarhoz aláírni a szerződést. Azóta jó pár nap telt el, tehát nem veheti rossz néven majd, hogy bekopogtatok nála. Szerencsére nem kellett soká várnom. De ez volt az egész szerencse. Azt mondja, hogy mikor meghoztam neki Kun levelét, miattam, aki nagyon rokonszenves vagyok neki, úgy megörült a levélnek, hogy örömeiben elfeledkezett a szabályról, mely szerint a szerződést még se lehet aláírni, előleget se adhat tehát addig, míg nem kap a vállalat valamelyik lektorától írásos véleményyt. Ez persze ebben az én esetemben pusztán formáság s ő, aki már ki is adta a kéziratot olvasásra, biztosra reméli, hogy a lehető legrövidebb időn belül már kezében lesz a lektor írásos véleménye s aztán fog felhívni, mindjárt aznap, hogy aláírjuk a szerződést. Pár nap az egész.

Én azonban elhatároztam, hogy véget vetek a halasztgatásnak s ezért igyekszem, hogy érelyes legyek.

— Pár nap, igen, pár nap önmagában semmi. De nekem relatíve sok, mert három rubelem van s ha talán mégis lehetne, mégis kérném, utaljon ki nekem valamicske előleget annál is inkább mert hiszen a saját szavai szerint a lektori vélemény ez esetben úgyszólván csak formáság.

Azt hittem, illetőleg azt akartam, hogy érelyes vagyok, illetve legyek, valójában most már azt gondolom, kisebb idegrohamot kaptam, mert Bork elvtárs orra elé toltam a tenyeremet a három rubellel. Bork nézi a tenyerem a három rubellel és — ez a Bork szöke német, minduntalan homlokára hull a haja és könnyen pirul — Bork határozottsággal rázza a fejét: neki nincs semmiféle jogi alapja hozzá, hogy nekem előleget utaljon ki.

Dél elmúlt már, ma különösen tűzött a nap, de most már csakazértis, most már nem reményel, hanem inkább azzal az elkeseredéssel, melyről egyszer, még Pesten, Balázs Béla mesélt nekem — diákkorában mindössze tíz krajcárja maradt s azt bedobta Szegeden a Tiszába, hogy „kihívja a sorsot”... (Uramisten, hadd lám, mire megyünk ketten.) Szóval ezzel a sorsot kihívó kedvvel, csak azzal a különbséggel, hogy én már nem vagyok diák, hanem nagyon közel a negyvenedik életévemhez, megizzadva és elfúlva, hogy még hivatalában találjam, amilyen gyorsan csak tudtam egyenest a Gihnek vettem utamat, Jonov elvtárhoz. Volt abban valami önkínzó düh, ahogy odamentem. Hát az önkínzás valóban sikerült — várakozáson felül. Annyira, hogy először csak ámultam, fel se tudtam fogni mindjárt, amit hallottam s aztán éreztem, mint sápadok el és kapkodok levegő után mielőtt csak egy szót is ki tudtam volna nyögni. A Gihnél ugyanis, mert ott is van persze titkárnő, a titkárnő mint régi ismerőssel, közölte velem, hogy Jonov — szabadságra ment. Jonov erről a szándékáról nekem egy hangot se szólt, pedig négy nap előtt beszéltem vele telefonon és akkor azt mondta épp ellenkezőleg, hogy e hónap elején reméli, aláírjuk a szerződést. A

titkárnő most a világ legnyugodtabb hangján közölte, hogy Jonov kéthónapi szabadságra ment és aligha marad más hátra, mint hogy megvárjam, míg visszajön, szeptemberben.

— De csak van, aki helyettesíti a két hónap alatt?

— Hogyne, természetesen.

— Ki az?

Pillanatnyi szünet. Mintha habozna, hogy elárulja-e. S meg is kérdi:

— Mért akarja tudni, hogy ki helyettesíti Jonov elvtársat?

— Azért, mert nem akarok szeptemberig várni. Idegen vagyok Moszkvában, mint az elvtársnő tudja és élnem kell. Ki helyettesíti Jonov elvtársat?

— Tovarisz Aniszimov — hangzik a válasz meglehetősen kényszeredetten.

— Beszélhetek vele?

— Nincs itt, fontos értekezleten van.

— Akkor megvárom.

— De ma egyáltalán nem is jön majd vissza. Legjobb lesz, ha megpróbálja telefonon elérni és megbeszélni vele, hogy mikor fogadhatja.

Így mondta. Megpróbáljam telefonon elérni.

És így történt, hogy ez a mai naplóbejegyzés ilyen hosszúra nyúlt. A Gihltől most már sokkal lassabb léptekkel elindultam haza a Trub-

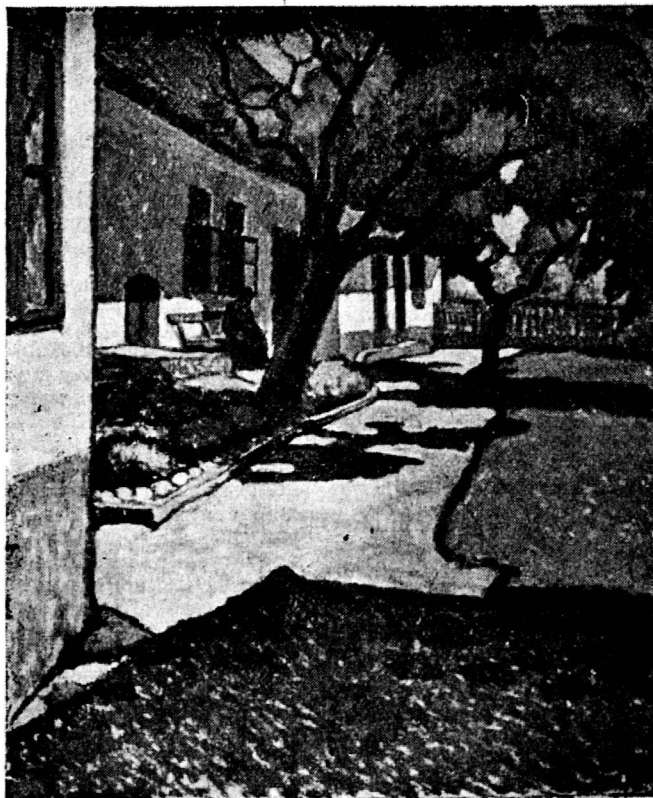
nyájába, a parkon keresztül, ahol ott láttam a koldusasszonyt a bőgrével a kezében a megszkott helyen. És ebéd helyett, ami elmaradt, az első koplalás jegyében eltelő moszkvai napot így naplóírással ünneplem.

M. most telefonált a „Sarikopodsipnik”-ból, ahol délután dolgozik, miután délelőtt elvégezte dolgát a rákintézetben. Kérdi, mi újság, mondom, semmi. Ebből is eleget ért. Azért telefonált, mert délután hat óra van most s ő elvégezte a munkáját, de minthogy a poliklinika orvosainak és ápolónőinek este nyolckor értekezlete lesz, mire hazaérne villamoson, mindjárt indulhatnak is vissza, tehát ott marad.

A házigazdám hívott a telefonhoz. Látja, hogy nagyon károsan érint, amit a telefonon hallok (t. i. mindjárt eszembe jutott, hogy 1) M. éjfél felé fog hazaérni és 2) ellentétben reggeli szándékkal, hogy ma aztán mindent elrendezek, még vacsorával se fogom várni). Megmondom a házigazdámnak, hogy M.-nek értekezlet miatt ott kell maradnia.

— Mostanában pedig már nem igen tartanak értekezleteket — mondja ő. — Azelőtt minden nap így volt, éjfélig tartó értekezletek. Most azonban a „nacsálnik” a felelős, az rendelkezik, legalábbis a gyárakban így van.

(Folyt. köv.)

PECHÁN JÓZSEF

Udvarrészlet